

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Львівська політехніка»

МАЛАНІЙ ОКСАНА ЯРОСЛАВІВНА

УДК 349.2(477.83/.86)«1918/1939»

**СТАНОВЛЕННЯ І ЕВОЛЮЦІЯ ТРУДОВОГО ПРАВА
НА ТЕРИТОРІЇ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ
У СКЛАДІ ДРУГОЇ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ
(1918–1939 РР.)**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів – 2018

Дисертацією є рукопис

Робота виконана на кафедрі теорії та історії держави і права, конституційного та міжнародного права Львівського державного університету внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Макарчук Володимир Степанович,
Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»,
завідувач кафедри історії держави і права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Коритко Лілія Ярославівна,
Івано-Франківський юридичний інститут
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
в. о. завідувача кафедри загальноправових
та гуманітарних дисциплін

кандидат юридичних наук, доцент
Пайда Юрій Юрійович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
доцент кафедри загальноправових дисциплін

Захист відбудеться «30» жовтня 2018 р. о 10–00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.052.19 у Національному університеті «Львівська політехніка» (79008, м. Львів, вул. Князя Романа, 1–3, аудиторія 301 XIX навчального корпусу)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного університету «Львівська політехніка» (79013, м. Львів, вул. Професорська, 1)

Автореферат розісланий «29» вересня 2018 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Н. П. Бортник

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. У міжвоєнний період (1918–1939 рр.) відбувалось становлення трудового права в Польській Республіці, складовою частиною якої була Східна Галичина.

Джерела сучасного трудового права Польщі з'явилися саме в цей час. Сьогодні Польща є членом Європейського Союзу, тож трудові відносини в цій країні перебувають на вищому рівні, ніж в Україні. Відтак важливо вивчити, проаналізувати і врахувати правовий досвід розвинутої європейської держави у галузі трудового права.

Аналіз діяльності спеціально створених у Другій Речі Посполитій органів з регулювання трудових відносин, судів з трудових спорів, бірж праці та профспілок допоможе визначити проблеми сучасних трудових правовідносин в Україні та знайти шляхи їх вирішення.

Рівень життя населення залежить від умов праці, оплати праці та державного соціального захисту населення. Тому сьогодні, коли Україна розробляє і впроваджує нову концепцію трудових відносин, корисно врахувати правовий досвід сусідньої Польської держави.

Впровадження польського трудового законодавства на території Східної Галичини мало певні особливості в порівнянні з іншими землями, які входили до складу тогочасної Польської Республіки. Це було, зокрема, пов'язане й з гостротою українського питання. Прагнення польської влади змінити структуру народонаселення на Західній Україні на користь «корінної нації» поляків обумовило й певні зміни в галузі трудових правовідносин. Так, законодавчо обмежувалася діяльність української кооперації, відбувалося підпорядкування органів місцевого самоврядування державним структурам, штучно стримувався розвиток окремих галузей промисловості тощо.

У вітчизняній історико-правовій науці основна увага приділялася передусім висвітленню проблем становлення державно-правових інститутів на території Східної Галичини, діяльності державних та самоврядних органів, соціально-економічному та політичному становищу українських земель у складі Другої Речі Посполитої.

Сучасники досліджуваного періоду зосереджувалися на вивченні соціально-економічного розвитку Другої Речі Посполитої, умов праці окремих категорій працівників, причин нещасних випадків, системи соціального страхування (Р. Е. Нараївський, С. Ткачівський, С. Баран, В. Жовнір, В. Нестерович, Р. Перфецький, М. Хом'як, В. Адамецькі, Г. Крахелска, Я. Завадзька, М. Бяловас, В. Брунер, З. Копанкевич, Й. Блох, В. Мінаєв).

Радянським дослідникам був притаманний тенденційний підхід до оцінки соціально-економічного та політичного становища трудящих у Другій Речі Посполитій (О. Швидак, Л. Корнійчук, М. Богуславський, М. Кравець, Б. Дудикевич, М. Марковський, М. Герасименко, М. Зільберман, І. Богодіст, Д. Низовий, В. Твердохліб).

Політику польської влади стосовно українського населення проаналізовано у фундаментальних працях С. Макарчука, Ю. Сливки І. Васюти. Опираючись на офіційні статистичні дані (*Mały Rocznik Statystyczny, Statystyka pracy, Statystyka przemysłowej, Statystyka zakładów przemysłowych i hanndlowych, Inspekcja pracy*), науковці висвітлювали питання соціально-економічного розвитку воєводств Східної Галичини, стан ринку праці, страйкового руху.

Попри свою заідеологізованість праці радянських науковців містять чимало статистичних даних про кількість безробітних, застрахованих працівників, нещасних випадків під час виконання трудових обов'язків, страйків та страйкуючих у воєводствах, а також про причини та наслідки страйків. Саме тому вони є важливим джерелом для вивчення трудових відносин на території Східної Галичини у міжвоєнний період.

Праці польських істориків та економістів розкривають передумови відновлення держави, її устрою й розвитку, причини робітничих страйків, вплив світової економічної кризи (1929–1933 рр.) на розвиток економіки міжвоєнної Польщі (Л. Гросфельд, Ю. Ковальські).

Сучасні українські дослідники зосереджують увагу на проблемах, які не могли належною мірою висвітлюватися раніше. Це, зокрема, етнополітика Польської держави, українсько-польські відносини, політичні та національні процеси на західноукраїнських землях, соціально-економічний розвиток воєводств Східної Галичини (Л. Алексієвель, Б. Гудь, Л. Зашкільняк, І. Квагира, В. Комар, М. Крикун, М. Кугутяк, Б. Тищик, М. Швагуляк). Питанням організації і діяльності органів державної влади та самоврядування на території Східної Галичини присвятили наукові дослідження О. Липитчук, Л. Присташ, І. Шевчук, О. Юхимюк).

Окремі аспекти трудових відносин на території Східної Галичини у міжвоєнний період наведені в наукових дослідженнях Р. Береста (профспілковий рух), Л. Дрогомирецької (кооперативний рух), В. Калини, С. Качараби (еміграція українців), О. Дудяка (структура і зайнятість населення), О. Липитчук (суди праці).

Комплексного дослідження, присвяченого питанням становлення і еволюції трудового права на території Східної Галичини у складі міжвоєнної Польщі (1918–1939 рр.) в Україні наразі немає.

Вищевказане зумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016-2020 роки, затверджених Національною академією правових наук України 03 березня 2016 р. № 14-10, а також у контексті наукових досліджень Львівського державного університету внутрішніх справ: «Держава і право: філософсько-правовий та теоретико-історичний виміри» (Держав-

ний реєстраційний номер 0113U002433) та «Проблеми реформування правової системи України» (Державний реєстраційний номер 0113U007492).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є комплексне дослідження становлення та розвитку трудового права на території Східної Галичини у складі Польщі (1918–1939 рр.).

Для реалізації поставленої мети необхідно розв'язати такі *завдання*:

- з'ясувати стан наукового дослідження проблеми;
- визначити коло джерел, необхідних для досягнення мети дослідження, дати оцінку їх достовірності;
- проаналізувати нормативно-правову базу регулювання трудових відносин в Другій Речі Посполитій;
- визначити правовий статус органів з регулювання трудових відносин у Польській державі зазначеного періоду;
- розкрити принципи регулювання умов праці та її оплати в міжвоєнній Польській Республіці;
- дослідити особливості укладення трудових договорів та вирішення трудових спорів в Східній Галичині у міжвоєнний період;
- окреслити законодавчу діяльність Польської держави з питань захисту робітників від безробіття, тимчасової непрацевдатності, нещасних випадків на виробництві, які спричинили втрату працевдатності, тощо.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини у виробничій та соціальній сферах у Другій Речі Посполитій (1918–1939 рр.).

Предметом дослідження виступає становлення і еволюція трудового права на території Східної Галичини у міжвоєнній Польщі.

Територіальні межі дослідження: охоплюють Східну Галичину (Львівське, Станіславське, частина Тернопільського воєводства).

Хронологічні межі дослідження: охоплюють період перебування земель Східної Галичини у складі Другої Речі Посполитої (1918–1939 рр.).

Методи дослідження. Методологічну основу роботи складають загальнонаукові та спеціально-наукові підходи, принципи та методи дослідження.

При визначенні послідовності проведення дослідження і наступності викладення матеріалу застосовується хронологічний метод. Застосування історичного методу дає змогу виявити зміни, що відбулися в польському трудовому законодавстві та його застосуванні на території Східної Галичини у міжвоєнний період (підрозділ 2.1; 3.1). Метод аналізу використовується при опрацюванні документів та матеріалів, що становлять джерельну базу дослідження (підрозділ 1.2). Порівняльно-правовий метод дає змогу виявити подібні та відмінні риси в застосуванні польського трудового законодавства на території Східної Галичини та на решті території Другої Речі Посполитої (підрозділ 3.2; 3.3).

Для дослідження змісту норм правових актів, що регулювали умови праці, оплату праці, соціальне страхування населення Східної Галичини у

досліджуваний період, та практики застосування використовувався формально-догматичний метод. Метод тлумачення правових приписів використано для з'ясування змісту правових норм, що визначали правовий статус органів з регулювання трудових відносин в Польській Республіці міжвоєнного періоду (підрозділ 2.2). Для систематизації джерел, необхідних для досягнення мети дослідження, застосовувався конкретно-пошуковий метод (розділ 1).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших у пострадянській історико-правовій науці досліджень становлення та еволюції трудового права в Східній Галичині у міжвоєнний період.

У дисертації на основі аналізу архівних матеріалів, нормативно-правових актів комплексно досліджено особливості становлення та розвитку трудового права і, загалом, правовий статус органів з регулювання трудових відносин в Польській Республіці міжвоєнного періоду.

У результаті дослідження сформульовано низку положень, яким притаманні елементи наукової новизни.

уперше:

– до наукового обігу введено значний масив архівних матеріалів, що зберігаються в Центральному державному історичному архіві України у Львові (ЦДІАЛ), Державному архіві Львівської області (ДАЛО), Державному архіві Івано-Франківської області (ДАІФО), Державному архіві Тернопільської області (ДАТО), а також теоретико-практичні публікації й преса тогочасного періоду;

– простежено імплементацію норм міжнародного трудового права, зокрема конвенції Міжнародної Організації Праці, у внутрішнє право міжвоєнної Польщі;

– здійснено поділ трудового законодавства Другої Речі Посполитої за предметом регулювання;

– визначено правовий статус органів з регулювання трудових відносин та повноваження службових осіб;

– проаналізовано основні положення загальних нормативно-правових актів, що визначали права та обов'язки суб'єктів трудових правовідносин;

– з'ясовано, що трудові правовідносини в сільському господарстві регулювалися переважно колективними трудовими договорами;

– показано, що працівники вимушено погоджувалися працювати в небезпечних умовах, без засобів індивідуального захисту, що призводило до численних нещасних випадків та професійних захворювань;

– доведено, що у міжвоєнний період трудовим законодавством Польщі були врегульовані питання державного соціального страхування працівників у зв'язку з безробіттям, тимчасовою втратою працездатності, смертю та за віком, умови набуття статусу безробітного та нарахування страхових

виплат. Найбільш поширеними об'єктами страхування стали нещасні випадки та втрата робочого місця внаслідок скорочення кількості зайнятих працівників чи ліквідації підприємства.

уточнено:

– перелік нормативних актів Другої Речі Посполитої, що визначали правовий статус органів праці та регулювали трудові правовідносини;

– порядок вирішення трудових спорів, що виникали в промисловості і сільському господарстві органами, які регулювали трудові відносини (інспекціями праці, комісіями з вирішення трудових спорів, примирними та надзвичайними комісіями).

набули подальшого розвитку:

– положення про те, що стосовно до українських працівників роботодавці порушували конституційний принцип гарантії права на працю;

– питання про те, що характерною рисою трудового судочинства була фактична дискримінація національних меншин, зокрема українців. Це виявлялося, зокрема, в обмеженні використання української мови при оформленні на роботу, в судах праці;

– наукові погляди стосовно того, що трудовим законодавством Другої Речі Посполитої порушувалися основні принципи регулювання оплати праці (здійснення рівної оплати праці жінок і чоловіків при однаковій кваліфікації та однакових умовах праці).

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що теоретичні положення та висновки роботи поглиблюють знання з проблем становлення та розвитку трудового права України. Результати дослідження можуть бути використані у навчальному процесі юридичних, закладів освіти, зокрема, у викладанні курсів «Історія держави і права України», «Історія держави і права зарубіжних країн».

Вони будуть корисними при підготовці спецкурсів, підручників і навчальних посібників з історії України та історії держави і права.

Матеріали роботи можуть використовуватися для подальшого дослідження питань становлення і розвитку трудового права на українських землях, з розширенням територіальних меж і хронологічних рамок.

Особистий внесок здобувача. Сформульовані в дисертації положення, узагальнення, висновки, рекомендації, пропозиції обґрунтовано на підставі власних досліджень у результаті опрацювання й аналізу наукових, нормативних, архівних та статистичних джерел.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дисертації були оприлюднені на засіданнях кафедри загальної теорії держави і права, теорії та історії держави і права Львівського державного університету внутрішніх справ у 2010–2015 рр. та представлені автором у доповідях, виступах та повідомленнях на дев'яти міжнародних, всеукра-

їнських та регіональних науково-практичних конференціях, засіданнях круглих столів: Міжнародна науково-практична конференція «Перспективи та пріоритети розвитку юридичної науки» (14–15 жовтня 2010 р., м. Запоріжжя); VI Міжнародна науково-практична конференція «Наука і освіта без кордонів» (07–15 грудня 2010 р., м. Перемишль); II Регіональний круглий стіл «Проблеми державотворення та правотворення в Україні» (18 лютого 2011 р., м. Львів); VIII Всеукраїнська науково-практична конференція «Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку» (29–30 вересня 2011 р., м. Запоріжжя); III Всеукраїнський круглий стіл «Державотворення та правотворення в Україні крізь призму дотримання прав людини: ретроспектива, сучасні проблеми та наукове прогнозування» (9 грудня 2011 р., м. Львів); VII Міжнародна науково-практична конференція «Освіта і наука без кордонів» (07–15 грудня 2011 р., м. Перемишль); XII Всеукраїнська науково-практична конференція «Сучасна освіта і наука в Україні: традиції та інновації» (30–31 січня 2012 р., м. Харків); Всеукраїнська науково-практична конференція «Проблеми державотворення та правотворення в Україні» (17 лютого 2012 р., м. Львів); I Всеукраїнська науково-практична конференція «Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави» (25 квітня 2012 р., м. Львів); II Всеукраїнська науково-практична конференція «Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми» (24–25 травня 2013 р., м. Івано-Франківськ).

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладені у 6 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях України (1 з яких – у співавторстві, особистий внесок становить понад 50 відсотків), 1 статті, опублікованій у іноземному фаховому виданні, а також у 9 тезах та повнотекстових матеріалах виступів на наукових і науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів (з висновками), загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 243 сторінки, з яких 184 – основний текст, 42 – список використаних джерел (388 найменувань).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У Вступі обґрунтовано актуальність обраної теми; висвітлено зв'язок роботи з науковими програмами, темами; сформульовано мету і завдання, об'єкт і предмет дослідження, його методологічну основу; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію основних положень дисертаційного дослідження, публікації за темою дисертації, структуру та обсяг роботи.

Розділ 1 «Стан розробки проблеми та характеристика джерел дослідження» присвячений аналізу наукових праць, узагальненню норматив-

но-правової бази та огляду архівних матеріалів, що стосуються досліджуваної теми.

У підрозділі 1.1. «Історіографія проблеми» використаний історіографічний матеріал умовно поділено на три періоди:

1) Перший представляють науковці міжвоєнного періоду: українські вчені зосереджувалися на становищі національних меншин в Другій Речі Посполитій, а праці польських науковців розкривають питання передумов відновлення держави, її устрою й розвитку.

2) Другий період представлений численними працями радянських дослідників, які дотримувалися тенденційних підходів до оцінки «станова вища трудящих» у Другій Речі Посполитій.

3) Третій період дослідження становлення трудового права в Другій Речі Посполитій розпочався з проголошенням незалежності України.

У підрозділі 1.2. «Джерельна база дослідження» вказано, що джерельна база дослідження складається із загальних та локальних нормативно-правових актів.

Загальні нормативно-правові акти регулювали правовий статус, структуру і діяльність органів праці, визначали права та обов'язки суб'єктів трудових правовідносин.

До локальних нормативно-правових актів віднесено галузеві нормативно-правові акти, що регулювали трудові відносини працівників певних сфер діяльності і колективні трудові договори, що регулювали трудові відносини переважно в сільському господарстві.

Вказано, що важливими джерелами дослідження є неопубліковані документи, що зберігаються у фондах ЦДАЛ, ДАЛО, ДАІФО та ДАТО.

Розділ 2 «Трудове законодавство та органи з його впровадження в Східній Галичині (1918–1939 рр.)» складається з двох підрозділів, у яких проаналізовано нормативно-правові акти, що регулювали трудові відносини в Східній Галичині у міжвоєнний період та охарактеризований правовий статус органів з регулювання трудових відносин загалом в Польській Республіці міжвоєнного періоду.

У підрозділі 2.1. «Загальноправова характеристика трудового законодавства Польської Республіки міжвоєнного періоду» вказано, що трудові відносини в Східній Галичині первісно регулювалися нормами австрійського законодавства, яке поступово втрачало силу з появою відповідних законів та розпоряджень Президента Другої Речі Посполитої, Ради Міністрів, Міністерства праці та соціальної опіки, Міністерства промисловості та торгівлі, Міністерства сільського господарства та інших компетентних міністерств.

Вказано, що Польща була однією із держав-засновниць МОП у 1919 р. Протягом міжвоєнного періоду МОП ухвалила ряд конвенцій, норми яких охоплювали, здебільшого, умови праці та захищали трудові права робіт-

ників. Окремі конвенції були ратифіковані Польщею, зокрема в 1924 р. – конвенція про безробіття (1919 р.), конвенція про запровадження щотижневого відпочинку на промислових підприємствах (1921 р.); в 1928 р. – конвенція про рівноправність громадян країни та іноземців у галузі відшкодування працівникам під час нещасних випадків (1925 р.); в 1937 р. – конвенція про відшкодування працівникам під час лікування професійних захворювань (1925 р.) тощо. Відповідно до ратифікованих міжнародних норм, польська влада розробляла і впроваджувала власне трудове законодавство.

У підрозділі 2.2. *«Правовий статус органів з регулювання трудових відносин в Польській Республіці міжвоєнного періоду»* вказано, що в Республіці сформулювалась і функціонувала система державних органів, що регулювали найважливіші сфери трудових відносин шляхом впровадження трудового законодавства.

Розглянуто повноваження та безпосередня діяльність загальнодержавних й місцевих (воєводських) органів праці та соціального захисту населення: Міністерства праці та соціальної опіки (Міністерство соціальної опіки з 1932 р.), Інспекторату праці, Ради охорони праці, профспілок, Державного управління з працевлаштування й опіки над емігрантами, Фонду Безробіття, Фонду Допомоги Безробітним, Фонду Праці, Воєводських Бюро Фонду Праці, Комітетів допомоги безробітним в зимовий період, Ради еміграції, Еміграційного синдикату, Каси соціального забезпечення, арбітражних комісій для вирішення колективних трудових спорів, судів праці та ін.

Розділ 3 «Особливості регулювання трудових правовідносин Східної Галичини міжвоєнного періоду» складається з трьох підрозділів, у яких зосереджена увага на законодавчому встановленні умов праці, регулюванні порядку укладення трудових договорів у різних галузях народного господарства, оплаті праці, соціальному захисті працівників.

У підрозділі 3.1. *«Основні принципи регулювання умов праці та її оплати в міжвоєнній Польській Республіці»*, вказано, що гарантії захисту права на працю закріплювалися Конституцією Другої Речі Посполитої 1921 р.: праця охоронялася державою (арт. 102). Також становлення принципів регулювання умов праці та її оплати в Республіці відбувалося під впливом міжнародних конвенцій. Ратифікувавши ряд конвенцій МОП, норми яких закріплювали право на зайнятість, відпочинок тощо, Польща розробляла власне трудове законодавство.

Конституція 1935 р. наділила державу функцією контролю за реалізацією права на працю і обов'язком здійснювати нагляд за умовами праці (арт. 8).

У підрозділі 3.2. *«Укладення трудових договорів та поточна практика вирішення трудових спорів в Східній Галичині міжвоєнного періоду»* констатовано, що регулювання укладення і припинення трудових договорів

здійснювалося Розпорядженнями Президента «Про трудові договори робітників» і «Про трудові договори службовців» 1928 р. Згідно арт. 3 Розпорядження «Про трудові договори робітників» трудовий договір міг укладатися в усній і в письмовій формі, обов'язково до початку роботи. Сторони домовлялися про місце праці, трудову функцію робітника, розмір оплати. Одним із основних обов'язків роботодавця було вжиття заходів для забезпечення охорони життя і здоров'я робітників під час праці.

До 1928 р. трудові спори на території Східної Галичини вирішували промислові суди, започатковані ще австрійською владою. З 1928 р. діяли спеціальні суди праці. Окрім розгляду цивільних справ за позовами працівників до роботодавців, в компетенцію судів праці входив також розгляд кримінальних справ про порушення норм законодавства про охорону праці, тривалість робочого часу та часу відпочинку працівників, працюючих молоді та жінок, трудові договори робітників і службовців та про невиконання приписів, виданих інспекцією праці.

У *підрозділі 3.3. «Соціальне страхування працівників»* вказано, що право на соціальне страхування гарантувалося арт. 102 Конституції 1921 р. Зазначено, що у міжвоєнний період трудовим законодавством Польщі були врегульовані питання державного соціального страхування працівників у зв'язку з безробіттям, тимчасовою втратою працездатності, смертю, умови набуття статусу безробітного та нарахування страхових виплат.

Складовими соціального забезпечення в Другій Речі Посполитій були соціальне страхування та соціальна допомога. А найбільш поширеними об'єктами страхування – нещасні випадки та безробіття.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення становлення та еволюції трудового права на території Східної Галичини у міжвоєнний період. Отримані у процесі дослідження результати дали змогу зробити наступні висновки:

1. Встановлено, що у вітчизняній історико-правовій науці основна увага приділялася передусім висвітленню проблем становлення державно-правових інститутів на території Східної Галичини, діяльності державних та самоврядних органів, соціально-економічному та політичному становищу українських земель у складі Другої Речі Посполитої. При цьому, дослідження, присвяченого питанням становлення і еволюції трудового права на території Східної Галичини у складі міжвоєнної Польщі наразі немає. Польські дослідники вивчали питання розбудови держави і права Другої Речі Посполитої, зокрема й трудового права, без географічної прив'язки до окремих регіонів.

2. Джерельна база дослідження охоплює: офіційні публікації документів трудового законодавства Другої Речі Посполитої, архівні джерела, особисто виявлені дисертантом; наукову літературу 1918–1920 рр.; матеріали преси.

Найбільшої довіри заслуговують офіційні публікації документів історичної доби та архівні джерела; критичнішого сприйняття вимагає наукова література радянської доби та матеріали преси.

Встановлено, що трудові відносини на території Східної Галичини міжвоєнного періоду регулювалися загальними та локальними нормативно-правовими актами. Трудового кодексу в Другій Речі Посполитій не прийняли. Трудовим законодавством регулювалися найбільш важливі аспекти трудових правовідносин, а саме: тривалість робочого часу і часу відпочинку працівників, порядок укладення та підстави припинення трудового договору, порядок вирішення індивідуальних трудових спорів та конфліктів, оплата праці, охорона праці, праця молоді та жінок, соціальне страхування працівників та їх зайнятість.

3. Простежено імплементацію норм міжнародного трудового права у внутрішнє право міжвоєнної Польщі. Особливістю розвитку галузі трудового права Другої Речі Посполитої стало те, що законодавство часто змінювалося та доповнювалося; це часто погіршувало права робітників (Закон про тривалість робочого часу 1933 р. збільшував тривалість робочого тижня та зменшував оплату за надурочні роботи, в порівнянні з Законом про тривалість робочого часу 1919 р.).

Аналіз нормативно-правової бази дозволяє зробити висновок про наявність критеріїв галузевої, територіальної та суб'єктної диференціації в трудовому законодавстві Другої Речі Посполитої.

Проаналізовано основні положення загальних нормативно-правових актів, що визначали права та обов'язки суб'єктів трудових правовідносин. Трудові права сільськогосподарських робітників та ремісників, здебільшого гарантувалися локальними нормативно-правовими актами (колективними договорами праці), що уклалися на визначений період часу та діяли на певній території.

4. Доведено, що в Другій Речі Посполитій сформулювалась і функціонувала система державних органів, що регулювали найважливіші сфери трудових відносин шляхом впровадження трудового законодавства.

Правовий статус органів з регулювання трудових відносин визначався Законами, Розпорядженнями, Ухвалами Президента, Ради Міністрів, Міністерства праці та соціальної опіки. Компетенція місцевих органів праці та соціального захисту населення (воєводських, окружних, повітових) додатково регулювалася Постановами, Наказами, Інструкціями та Повідомленнями центральних органів з регулювання трудових відносин.

Визначено правовий статус органів з регулювання трудових відносин та повноваження службових осіб. На створення системи органів, що регулювали трудові відносини в Другій Речі Посполитій впливало міжнародне законодавство (конвенції МОП).

Центральним органом з регулювання трудових відносин було Міністерство праці та соціальної опіки, при якому створювалися органи, уповноважені регулювати найважливіші сфери трудових відносин. Всі органи, що регулювали трудові відносини були підконтрольні Міністерству праці та соціальної опіки.

Міністерство праці та соціальної опіки забезпечувало реалізацію державної політики у сфері захисту трудових та соціальних прав громадян. У межах своїх повноважень, органи з регулювання трудових відносин, забезпечували: додержання законодавства про працю (інспекція праці), зайнятість, зокрема за кордоном та державне забезпечення (Фонд Безробіття, Фонд Праці, Рада еміграції, комітети допомоги безробітним), безпечні умови праці (Рада охорони праці), захист прав на належні умови праці та оплати (профспілки, комісії з вирішення трудових спорів, суди праці).

Органи з регулювання трудових відносин мали власну організаційну структуру, кожен елемент якої мав суворо окреслені функції.

Не всі органи з регулювання трудових відносин функціонували на постійній основі, деякі скликалися тільки за потреби (примирні комісії).

Рішення органів праці мали обов'язковий (суди праці, комісії з вирішення трудових спорів, інспекція праці) та рекомендаційний (Рада охорони праці) характер.

Особливістю правового статусу органів з регулювання трудових відносин вважаємо відмінність у підходах до фінансування органів.

5. Доведено, що розмір оплати праці залежав від місцевості, трудового стажу, віку, статі та кваліфікації працівників. Роботодавцями порушувався один з основних принципів трудових відносин – принцип рівності трудових прав. По відношенню до національних меншин, зокрема українців допускалася дискримінація при працевлаштуванні, яка мотивувалася національною належністю, мовою, релігійними переконаннями.

Відтак трудовим законодавством Другої Речі Посполитої порушувалися основні новочасні принципи регулювання оплати праці:

- принцип справедливої заробітної плати, що забезпечує достатній життєвий рівень для працівників та їх сімей;
- здійснення рівної оплати праці жінок і чоловіків при однаковій кваліфікації та однакових умовах праці;
- заборона дискримінації в оплаті праці за ознаками статі, віку, мови, національності, релігійної приналежності, місця проживання;
- своєчасності виплати заробітної плати.

У південно-східних воєводствах узаконювалася нижча оплата праці, ніж у центральних воєводствах. Відповідно до офіційно встановленої тарифікації на виконання одного й того ж обсягу робіт у різних районах польської держави існувала різна її вартісна оцінка. Розцінки за виконану роботу затверджувались Міністерством праці та соціальної опіки і Головним інспектором праці.

Показано, що стосовно до українських працівників роботодавці порушували конституційний принцип гарантії права на працю. У зв'язку з нестабільною економічною ситуацією Другої Речі Посполитої та масовим безробіттям працівники вимушено погоджувалися працювати в небезпечних умовах, без засобів індивідуального захисту, що призводило до численних нещасних випадків та професійних захворювань.

Перманентні сплески рівня безробіття дозволяли роботодавцям не дотримуватися порядку виплати заробітної плати та знижувати її розмір. Через відсутність інших джерел існування та постійні матеріальні нестатки, робітники змушені були погоджуватися на не вигідні для себе умови праці.

Для українського законодавця і найманих працівників становлять інтерес ті пункти польського законодавства, які карали матеріально та ув'язненням роботодавців, які порушували норми трудового законодавства.

Основними принципами, які визначали рівень умов праці робітників Східної Галичини у міжвоєнний період стало забезпечення права на дотримання нормальної тривалості робочого часу та часу відпочинку; належні, безпечні й здорові умови праці; відшкодування працівникам у разі погіршення їх здоров'я при виконанні трудових обов'язків; оплату праці; захист своїх трудових прав; встановлення відповідальності за порушення трудових прав працівників.

Несвоєчасна оплата праці була однією з основних причин трудових спорів та страйків між роботодавцями та промисловими і сільськогосподарськими робітниками. Для боротьби з страйкарями владні структури застосовували звільнення, арешти та заслання. Тим самим порушувала принцип захисту трудових прав робітників. Основними вимогами страйкуючих були виплата заборгованості заробітної плати, оплата за надурочні роботи, дотримання нормальної тривалості робочого часу та часу відпочинку та незаконне звільнення.

Недоліком законодавства Другої Речі Посполитої, що регулювало працю жінок і молоді, вважаємо відсутність відпусток по догляду за дитиною, заборони залучення вагітних жінок і жінок, що мають дітей віком до трьох років до нічних і надурочних робіт. Не були належним чином врегульовані окремі питання охорони праці, забезпечення безпеки виробництва.

6. Трудове законодавство Другої Речі Посполитої поділяло працівників на робітників і службовців. Відповідно, регулювання укладення і

припинення індивідуальних трудових договорів здійснювалося Розпорядженнями Президента «Про трудові договори робітників» і «Про трудові договори службовців» від 16 березня 1928 р. Ними визначалися порядок укладення та підстави припинення трудового договору, зміст і строки трудового договору, умови випробування при прийнятті на роботу, порядок ведення розрахункових книжок, порядок затвердження правил внутрішнього трудового розпорядку. Також встановлювалася відповідальність за порушення умов трудових договорів.

Відмінність між трудовими договорами, укладеними з робітниками та службовцями, простежувалася у строках випробування при прийнятті на роботу (що має місце в чинному законодавстві України), порядку оплати при тимчасовій непрацездатності, строках попередження про розірвання безстрокового трудового договору, розмірі вихідної допомоги та одноразової матеріальної допомоги у разі смерті працівника.

Трудове законодавство міжвоєнної Польщі не пропонує механізмів регулювання переведення на іншу роботу, переважного права на залишення на роботі при вивільненні працівників у зв'язку із змінами в організації виробництва і праці, не визначає категорії робітників, до яких не застосовується випробування при прийнятті на роботу. Ці питання залишалися в трудовому праві Другої Речі Посполитої неврегульованими до припинення її існування.

Недоліком законодавства Другої Речі Посполитої, що регулювало укладення та припинення трудових договорів, вважаємо й те, що правила внутрішнього трудового розпорядку були обов'язковими тільки для підприємств із зайнятістю понад 20 осіб, що обмежувало права робітників дрібних підприємств.

Діяльність судів праці в Другій Речі Посполитій на належному рівні забезпечувала захист трудових прав працівників і роботодавців. Проте, поза їх компетенцією залишався розгляд трудових спорів, що виникали в сільському господарстві. Вважаємо, що було б доцільним створити в Україні спеціалізовані трудові суди, які б займалися суто вирішенням трудових спорів.

Трудовим законодавством міжвоєнної Польщі регулювалися: порядок вирішення колективних трудових спорів у сільському господарстві, промисловості і торгівлі, діяльність комісій з вирішення трудових конфліктів, що скликалися за потребою, порядок оскарження рішень комісій в апеляційних судах. Правом звернення до суду в цих випадках наділялася інспекція праці. Порядок вирішення колективних трудових спорів був спрямований на укладення колективних трудових угод між сторонами.

Суттєвим недоліком міжвоєнного законодавства Польщі при вирішенні конфліктів у сільському господарстві, промисловості і торгівлі вва-

жаємо невизначеність строків розгляду спорів і винесення рішень комісіями з вирішення конфліктів.

Збільшення кількості страйків у сільському господарстві і промисловості Східної Галичини в міжвоєнний період зумовлювалося тим, що діяльність інспекторів праці, комісій з вирішення трудових спорів, примирних та надзвичайних комісій повною мірою не вирішувала конфліктів між роботодавцями та працівниками.

Встановлено, що характерною рисою функціонування трудового судочинства була фактична дискримінація національних меншин, зокрема українців. Це виявилось, зокрема, в обмеженні використання української мови в судах. На регулювання трудових відносин також впливав штат підприємства, тобто кількість працівників. Від застосування цього критерію найбільше потерпали працівники Східної Галичини, оскільки на території українських воєводств переважали дрібні підприємства, на які не поширювалося законодавство про оплачувані відпустки та соціальне страхування від безробіття.

7. Доведено, що для захисту робітників від безробіття, тимчасової непрацездатності, нещасних випадків на виробництві, які спричинили втрату працездатності Польща розробляла і впроваджувала страхове законодавство.

З метою виконання обов'язку страхування на випадок безробіття і виплати матеріальної допомоги при Міністерстві праці та соціальної опіки в 1924 р. створили Фонд Безробіття.

Право на загальнообов'язкове державне соціальне страхування працівників Східної Галичини у міжвоєнний період гарантувалося конвенціями МОП та національним законодавством Другої Речі Посполитої.

Для здійснення страхування робітників від тимчасової втрати працездатності влада створювала Каси хворих (Каси соціального страхування). Обов'язок реєстрації працівників в Касах хворих та відрахування страхових внесків із заробітних плат законодавець покладав на роботодавців.

Обов'язкове страхування від нещасних випадків розповсюджувалося на робітників, зайнятих на роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці. Законодавець зобов'язував керівників підприємств, на яких виконували роботи підвищеної безпеки, протягом місяця застрахувати робітників у Департаменті страхування робітників від нещасних випадків.

Щомісячна страхова виплата визначалася як частка від середньомісячної заробітної плати потерпілого перед настанням страхового випадку і обчислювалася відповідно до ступеня втрати професійної працездатності.

Розмір матеріальної виплати залежав також від складу сім'ї безробітного.

Позбавлялися права на виплату матеріальної допомоги по безробіттю працівники, які залишилися без роботи внаслідок страйку. З огляду на

те, що кількість соціально-економічних страйків в Другій Речі Посполитій постійно зростала, це положення було спрямоване проти основної маси працівників.

За порушення норм страхового законодавства призначалося покарання у виді скорочення терміну страхових виплат, штрафу або позбавлення волі.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Маланій О. Я. Правове регулювання тривалості робочого часу та часу відпочинку законодавством Другої Речі Посполитої (1918–1939 рр.). *Держава і право: Збірник наукових праць. Юридичні і політичні науки*. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2011. Вип. 53. С. 128–134.

2. Маланій О. Я. Організаційно-правові засади функціонування інспекції праці на території Східної Галичини у складі Другої Речі Посполитої (1918–1939 рр.). *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України [текст]: Збірник наукових статей*. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2011. Вип. 27. С. 13–20.

3. Маланій О. Я. Правове регулювання праці жінок і неповнолітніх законодавством Другої Речі Посполитої 1918–1939 рр. *Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць*. Одеса: Юридична література, 2011. Вип. 61. С. 517–523.

4. Маланій О. Правове забезпечення охорони праці у Східній Галичині у 1918–1939 рр. *Юридична Україна*. 2012. № 3 (111). С. 16–21.

5. Маланій О. Правове регулювання укладення та припинення трудових договорів на території Східної Галичини у міжвоєнний період (1918–1939 рр.). *Юридична Україна*. 2012. № 9 (117). С. 30–35.

6. Маланій О. Я., Макарчук В. С. Становлення органів соціального захисту населення Східної Галичини у міжвоєнний період. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія Юридичні науки*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2015. № 813. С. 202–208.

7. Маланій О. Я. Становление трудового законодательства во Второй Речи Посполитой (1918–1939 гг.). *Leges si Viata*. 2015. № 12. С. 57–60.

8. Маланій О. Я. Правове регулювання відпусток законодавством Другої Речі Посполитої. *Nauka i wykształcenie bez granic: Materiały VI Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (Przemysł, 07–15 grudnia, 2010 r.)*. Przemysł. 2010. С. 18–20.

9. Маланій О. Я. Правове регулювання надурочних робіт законодавством Другої Речі Посполитої. *Проблеми державотворення та правотво-*

рення в Україні: II Регіональний круглий стіл (Львів, 18 лют. 2011 р.): тези допов. Львів: ЛьвДУВС, 2011. С. 209–212.

10. Маланій О. Я. Соціальне страхування працівників Східної Галичини у міжвоєнний період (1918–1939 рр.). *Молода наука України. Перспективи та пріоритети розвитку*: VIII Всеукр. наук.-практ. заоч. конф. (Запоріжжя, 29–30 верес. 2011 р.): тези допов. Запоріжжя. 2011. С. 81–83.

11. Маланій О. Я. Право на соціальне забезпечення найманих працівників Східної Галичини у міжвоєнний період (1918–1939 рр.). *Державотворення та правотворення в Україні крізь призму дотримання прав людини: ретроспектива, сучасні проблеми та наукове прогнозування*: III Всеукр. круглий стіл (Львів, 9 груд. 2011 р.): тези допов. Львів: ЛьвДУВС, 2011. С. 139–141.

12. Маланій О. Я. Державне регулювання зайнятості населення Східної Галичини у міжвоєнний період (1918–1939 рр.). *Wykształcenie i nauka bez granic*: Materiały VII Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (Przemyśl, 07–15 grudnia 2011 r.). Przemyśl. 2011. С. 103–105.

13. Маланій О. Я. Правова основа вирішення колективних трудових спорів у сільському господарстві Східної Галичини міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.). *Сучасна освіта і наука в Україні: традиції та інновації*: XII Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (Харків, 30–31 січ. 2012 р.): тези допов. Харків. 2012. Т. II. С. 121–123.

14. Маланій О. Я. Правовий статус органів з вирішення трудових спорів у Східній Галичині міжвоєнного періоду (1918–1939 рр.). *Проблеми державотворення та правотворення в Україні*: Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 17 лют. 2012 р.): тези допов. Львів: ЛьвДУВС, 2012. С. 330–332.

15. Маланій О. Я. Забезпечення права на оплату праці законодавством Другої Речі Посполитої. *Захист прав і свобод людини та громадянина в умовах формування правової держави*: I Всеукр. наук.-практ. конф. (Львів, 25 квіт. 2012 р.): тези допов. Львів. 2012. С. 243–245.

16. Маланій О. Я. Підстави виникнення і припинення трудових правовідносин із службовцями за законодавством Другої Речі Посполитої. *Правова система України: сучасний стан та актуальні проблеми*: II Всеукр. наук.-практ. конф. (Івано-Франківськ, 24–25 трав. 2013 р.): тези допов. Івано-Франківськ. 2013. С. 30–33.

АНОТАЦІЯ

Маланій О. Я. Становлення і еволюція трудового права на території Східної Галичини у складі Другої Речі Посполитої (1918–1939 рр.). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01. – теорія та історія держави і права; історія

політичних і правових учень. – Національний університет «Львівська політехніка» Міністерства освіти і науки України, Львів, 2018.

У дисертації комплексно досліджено особливості становлення та розвитку трудового права і правовий статус органів з регулювання трудових відносин в Польській Республіці міжвоєнного періоду.

Проаналізовано основні положення нормативно-правових актів, якими регулювалися трудові відносини в Східній Галичині. Здійснено класифікацію трудового законодавства Другої Речі Посполитої.

Розглянуто тогочасну практику вирішення трудових спорів. Вивчено особливості соціального страхування працівників за польським законодавством.

Ключові слова: трудове право, трудове законодавство, трудові відносини, Друга Річ Посполита, Східна Галичина, трудовий договір, умови праці, оплата праці, трудові спори, соціальне страхування.

АННОТАЦИЯ

Маланий О. Я. Становление и эволюция трудового права на территории Восточной Галиции в составе Второй Речи Посполитой (1918–1939 гг.). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01. – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный университет «Львовская политехника» Министерства образования и науки Украины, Львов, 2018.

В диссертации исследованы особенности становления и развития трудового права и правовой статус органов, регулирующих трудовые отношения в Польской Республике междувоенного периода.

Дан анализ основных положений нормативно-правовых актов, регулирующих трудовые отношения в Восточной Галиции. Предложена классификация трудового законодательства Второй Речи Посполитой.

Рассмотрена практика разрешения трудовых споров. Изучены особенности социального страхования работников согласно польского законодательства.

Ключевые слова: трудовое право, трудовое законодательство, трудовые отношения, Вторая Речь Посполитая, Восточная Галиция, трудовой договор, условия труда, оплата, труда, трудовые споры, социальное страхование.

SUMMARY

Malanii O.Y. Establishment and evolution of labor law of East Galicia as part of Second Polish Republic (1918–1939 years). – Printed as a manuscript.

The dissertation for a candidate degree in juridical studies. – Specialty 12.00.01 – Theory and History of State and Law; History of Political and Legal Sciences. – Lviv Polytechnic National University of Ministry of education and science of Ukraine, Lviv, 2018.

The thesis provides us with the complex research, based on analysis of archive materials and regulatory laws, conducted on the peculiarities of foundation and development of labour law and legal status of labour relations regulatory bodies in interwar Poland in general.

Chapter 1 «The state of the scale of a problem and exposition of the research sources» comprises two subsections, which analyse scholar works, generalize legal framework and observe archive materials upon the subject under the study.

In subsection 1.1. «Historiography of the problem» the historiography material upon the given subject is subdivided into three periods:

The first one is presented by the interwar scholars: Ukrainian scholars concentrated on the position of minorities in the Second Polish Republic, while Polish studies examine prerequisites of the state restoration, its system and development.

The second period is presented by numerous soviet studies, which had tendentious approach to evaluation of the workers position in the Second Polish Republic.

The third period of the research upon labour law foundation in the Second Polish Republic began with proclamation of the independence of Ukraine.

In subsection 1.2. «Research sources basis» it is stated that research sources basis comprises general and local regulatory laws.

It is denoted that important research sources are unpublished documents which are collected in Central State Archive, Lviv Region State Archive, Ivano-Frankivsk Region State Archive and Ternopil Region State Archive.

Chapter 2 «Labour law and its implementing bodies in Eastern Galicia (1918–1939)» contains two subsections, which analyse regulatory laws, which regulated labour relations in interwar Eastern Galicia, and define legal status of labour relations regulatory bodies in general in interwar Poland.

In subsection 2.1. «General legal characteristics of labour law in interwar Poland» it is pointed out that labour relations in Eastern Galicia were regulated with the standards of Austrian legislation, which was gradually losing its power due to the appearance of the corresponding laws and orders of the President of the Second Polish Republic, Minister Council, Labour and Social Welfare Ministry, Trade and Industry Ministry, Agriculture Ministry and other competent offices.

In subsection 2.2. «Legal status of labour relations regulatory bodies in interwar Poland» it is denoted that the system of state bodies, which regulated

the most important fields of labour relations with the help of labour law implementation, was formed and functioned in the Second Polish Republic.

The objects under the study are national and local (voivodship) bodies of labour and social protection of population: Labour and Social Welfare Ministry, Labour Inspector, trade unions, Public Administration of Employment and Welfare of Emigrants, Unemployment Fund, Labour Fund, Sick Leave Office, arbitral committees for regulation of collective bargaining.

Chapter 3 «Peculiarities of regulation of labour legal relations in interwar Eastern Galicia» comprises three subsections, which concentrate on legislative determination of working conditions, regulation of order of entering into an employment agreement in different branches of domestic economy, payment, social welfare of workers.

In subsection 3.1 «Main principles of regulation of working conditions and payment in interwar Poland» it is stated that the development of principles of working conditions and payment regulation in interwar Poland was influenced by international conventions.

It was proved that payment amount depended on the locality, work experience, age, sex and qualification level of workers. Employers violated one of the main principles of labour relations – the principle of labour rights equality. In relation to Ukrainians discrimination occurred during the employment process, which was motivated by national identity, language, religious beliefs.

In subsection 3.2 «Execution of labour agreement and current experience of solving of labour bargaining in interwar Eastern Galicia» it is certified that regulation of execution and termination of labour agreement was conducted with Presidential Orders «About labour agreements of workers» and «About labour agreements of officials» 1928. The parts bargained about work place, worker functions, payment amount.

Solving of labour bargaining in agriculture was imposed on committees of labour bargaining solving, reconciliative and capital committees.

In subsection 3.3. «Social insurance of workers» it is pointed out that labour law in interwar Poland regulated issues of state social insurance of workers connected with unemployment, temporal incapacity, death, conditions of gaining status of unemployed and receiving of insurance payments. The right for social insurances was guaranteed with art. 102 of Constitution of 1921.

Key words: labor law, labor legislation, labor relation, Second Polish Republic, East Galicia, labor contract, condition of work, payment of work, labor disputes, social insurance.

Підписано до друку 27.09.2018 р.
Формат 60×84/16.
Папір друкарський. Ум. друк. арк. 0,9.
Зам. № 129. Наклад 100 пр.

Видавництво «ПАІС»
Реєстраційне свідоцтво ДК № 3173 від 23 квітня 2008 р.
вул. Гребінки 5, оф. 1, м. Львів, 79007
тел.: (032) 255-49-00, (032) 261-24-15
e-mail: pais.druk@gmail.com; <http://www.pais.com.ua>